

Robert Piwowarczyk

Pielgrzymka i Sanktuarium w sensie historycznym i teologiczno-biblijnym

Pielgrzymka i Sanktuarium zaistniały jeszcze wcześniej niż chrześcijaństwo. Forma pielgrzymki jest też znana w innych religiach, które czczą nie tylko jednego Boga, ale również wiele innych bóstw. Pielgrzymki w czasach pogańskich przyjmowały formę plemienną. Poszczególne plemiona wędrowały do różnych bóstw, które miały pełnić rolę opiekunów nad danym plemieniem. Miejsca, które uważano za święte, były związane z kultem drzew, wody, gór, itp.¹ W Chrześcijaństwie pielgrzymki stanowią jedną z form kultowych. Kształt tej pobożności swymi korzeniami sięga czasów jeszcze przed Chrystusem, ma więc ponad dwa tysiące lat². Na terenie Polski rozpoczęcie chrześcijańskiego ruchu pielgrzymkowego datuje się na rok 1000. W tym to roku przybył do Polski Cesarz Niemiecki Otton III, aby odwiedzić grób Świętego Wojciecha (zmarł w 997 r., kanonizowany w 998 r.) swego osobistego przyjaciela. Genezy pielgrzymki chrześcijańskiej należy szukać zatem na kartach Biblii, jak i w starożytnych tradycjach niechrześcijańskich.

Terminy pielgrzymka i pielgrzym mają w Biblii charakter metafory i odnoszą się do wędrówki człowieka ku wiecznej przyszłości lub do Boga. Grecki termin "*per-epi- demos*" (dosłownie *cudzoziemiec nie rezydent*) stosowano do określenia pielgrzyma, i przygodnego podróżnika. Łaciński termin "*pielgrzym*" - *peregrinus*, oznacza tego, który idzie *per agros* - "*przez rolę*", "*przez pole*", poza miejscem stałego zamieszkania, daleko od swojego zwyczajnego środowiska (*peregre* = *nie w domu, w obcych stronach*)³.

W Biblii problem pielgrzymki łączy się ze sprawą sanktuariów. Przed zjednoczeniem przez Jozjasza sanktuariów, w czasie reformy w Izraelu, istniało wiele miejsc pielgrzymkowych. W pielgrzymkach lud szukał miejsc szczególnej obecności Boga. W Księdze Rodzaju dzieje patriarchów mówią tylko o jednej pielgrzymce w ścisłym tego słowa znaczeniu. Bóg przemówił do Jakuba i nakazał udać się do Betel, aby tam złożyć ofiary (por. Rodz 35, 1-7). Biblia w swoich opisach podaje wiele miejsc związanych z kultem Jahwe, a przez to z rozwojem ruchu pielgrzymkowego. Przełomowym momentem jest wprowadzenie arki przez Dawida do Jeruzalem (por. 2 Sm 6) i zbudowanie świątyni przez Salomona (por.

3 Krl 5-8). Po tym wydarzeniu, pielgrzymki do Jerozolimy zaczynają zajmować naczelne miejsce (por. 3 Krl 12,77). Naród przybywa do Jahwe, którego uobecniła Arka Przymierza, aby oddać cześć i pokłon, oraz zadośćuczynić nakazowi, który został nałożony na wszystkich Izraelitów płci męskiej. Zapis o tym znajdujemy w starożytnych kodeksach przymierza: jahwistycznym (Wj 34, 18-23) i elohistycznym (Wj 23,14-17). Obowiązkiem każdego mężczyzny było trzykrotne stawienie się przed Panem każdego roku.

Nowy Testament na pierwszych swych stronach nie wnosi nic nowego. Nie rozwija w tak szeroki i rozległy sposób jak Stary zagadnienia pielgrzymki i sanktuarium. Chrystus, posłuszny prawu, w wieku lat dwunastu, wraz z rodzicami udaje się w pielgrzymce do Jerozolimy (por. Łk 2,41 n). W latach swej aktywnej działalności pielgrzymuje do Jeruzalem kilka razy (por. J 2,13; 5,1; 7,14; 10,22; 12,12). Jak podają Dzieje Apostolskie, apostoł narodów Święty Paweł, w dwadzieścia lat po ukrzyżowaniu Jezusa odbywa pielgrzymkę do Jerozolimy w dzień Pięćdziesiątnicy (por. Dz Ap 20,16; 24,11). Pewne nowum i różnica między Starym, a Nowym Testamentem ujawnia się w związku z kwestią świątyni jerozolimskiej. Była ona gwarantem jedności Izraela i miejscem pielgrzymek. Według zapowiedzi Chrystusa ma zostać zburzona (por. Mk 13,2). Chrystus daje w zamian nową świątynię. Tą świątynią ma być Jego „uchwalebiona” osoba po zmartwychwstaniu, a nie jakieś inne miejsce na ziemi (por. J 2, 19-21; 4,21-23). Odtąd życie ludu Bożego jawi się jako prawdziwa pielgrzymka eschatologiczna⁴.

W oparciu o biblijne teksty można zdefiniować pielgrzymkę jako *“wędrówkę osoby, czy grupy osób do pewnego miejsca, uważanego za święte, ze względu na szczególne działanie w nim Boga, aby tam spełnić określone akty religijne, pobożności i pokuty”*⁵. Pielgrzymka jest podejmowana z motywów religijnych. Nie można nazwać pielgrzymką różnych innych podróży nie posiadających w sobie tejsze przyczyny. Nie każde miejsce zasługuje na to, aby podejmować trud i wysiłek, aby je nawiedzić. Kolejnym warunkiem jest miejsce święte *“Locus Sacer”*. Oznacza ono miejsce szczególnego działania w nim Boga. Tam to ludzie spełniają określone akty lub czynności religijne. Odwiedziny te są nacechowane pobożnością i chęcią pokuty, aby móc poprzez to zbliżyć się do Boga. Pielgrzymka jest nie tylko ruchem indywidualnym. Posiada cechy społecznego aktu religijnego. W ruchu pielgrzymkowym ukazuje się pragnienie wspólnotowego spotkania z Bogiem działającym.

Tym, co wyróżnia pielgrzymkę od innych rodzajów turystyki jest sposób przygotowania się do jej odbycia. Można łatwo zauważyć, że do zwykłych podróży przygotowujemy się w sposób bardziej materialny: poprzez zabranie większej ilości środków finansowych, odzieży, często sprzętu fotograficznego czy kamery video. Nasze nastawienie w tym wypadku kieruje się na to, co będzie się działo wokół nas, w sferze zewnętrznej w stosunku do naszej egzystencji. Pielgrzymkę natomiast cechuje przede wszystkim przygotowanie człowieka-pielgrzyma od strony jego wnętrza⁶.

Już w Biblii znajdujemy nakazy, jakie były nakładane na tych, którzy chcieli wyruszyć w pielgrzymce : oczyszczenie, udanie się do miejsca świętego i złożenie darów (por. Rodz 35,1-7). Przygotowaniu towarzyszą najczęściej specjalne obrzędy religijne w formie różnych nabożeństw, np. pokutnych, konferencji duchownych wprowadzających w klimat pielgrzymki itd. Przygotowania są prowadzone w ramach grupy, która ma tworzyć wspólnotę pielgrzymkową. Ma to uświadomić wyruszającym elementy i dążenia, które łączą ich na tej płaszczyźnie. Pielgrzymka jest więc szukaniem Boga i spotkaniem z Nim na płaszczyźnie kultowej⁷.

Cele pielgrzymkowe społeczności chrześcijańskiej były różne. Zasadniczo stworzyły trzy grupy, które aktualne są i dziś.

A. Pielgrzymka do miejsc pamięci Zbawiciela-Jezusa Chrystusa

Pierwszym celem pielgrzymek chrześcijan były miejsca przypominające narodziny, życie, cuda, śmierć i Zmartwychwstanie Jezusa. Silny ruch pielgrzymkowy do tych miejsc pamięci rozpoczął się w IV w. po inspiracji Świętej Heleny.

B. Pielgrzymowanie do osób godnych czci

Jak w początkach narodzin ruchu pielgrzymkowego ludzie pielgrzymowali do Jana Chrzciciela, tak później do stygmatyków, do mnichów na pustyni, pustelników, pobożnych ludzi lub też do wyjątkowych spowiedników. Przykładem mogą tutaj być: Antoni Egipski, Święty Szymon Starszy, Szymon Młodszy, a bardziej nam współcześni Święty Jan Vianney, Ojciec Pio, Święty Rafał Kalinowski.

C. Pielgrzymki do grobów osób świętych

Od IV i V wieku, kiedy to rozpoczął się kult świętych, rozwinął się i ruch pielgrzymkowy do miejsc wiecznego spoczynku ludzi świętych. Były to przede wszystkim groby Świętych Piotra i Pawła w Rzymie, Kosmy i Damiana w Konstantynopolu, Świętego Jakuba w Santiago de Compostella itd.⁸

J. Ratzinger mówi: *"Celem pielgrzymki nie są wspaniałe zabytki, lecz wyruszenie ku żywemu Bogu. Staramy się o to, gdy odwiedzamy miejsca związane z historią zbawienia. Zewnętrzna i wewnętrzna droga czci idzie w kierunku dowolności. Wkraczamy wspólnie w geografie historii Boga, tam gdzie On sam pozostawił swoje znaki. Pielgrzymka nie jest zwykłym wyjściem, lecz wejściem w historię, którą uczynił Bóg z nami: w czasach zbawienia, dany nam przez Boga, w prostotę będącą istotnym znakiem wiary "*⁹.

W pojęciu pielgrzymki pojawia się także określenie pielgrzymki specjalistycznej. Często pewne miejsca wiążą się z przeświadczeniem o pewnej cudowności. Pielgrzymi wierzą, że właśnie w tych miejscach Bóg działa w szczególny sposób. Owo działanie przejawia się w określonej dziedzinie. Chorzy udają się do miejsc, w których oczekują uzdrowienia i uwolnienia z fizycznych niedomagań (np. do Lourdes). W innych miejscach zanoszone są modlitwy o łaskę zba-

wienia i wprowadzenia do raju dla siebie samych czy bliskich nam osób. Wszystkie te specjalnie ukierunkowane prośby zanoszone są do Boga z przekonaniem, że zostaną w tych miejscach lepiej i szybciej wysłuchane.

Pielgrzymka jest uważana za znak miłości człowieka ku Bogu: przez modlitwę (miłość modlitewna), przez pokutę (miłość pokutna), przez wspólnotę (miłość wspólnotowa).

A. Pielgrzymka jest znakiem modlitwy

Ojciec Święty Paweł VI w liście do Prezydenta Komitetu Centralnego Roku Świętego stwierdził, że pielgrzymka według autentycznej tradycji ascetycznej była zawsze odbywana z motywów pobożności. Pielgrzymka jest przede wszystkim znakiem miłości człowieka ku Bogu przez modlitwę. Wydaje się, że pielgrzymka jest dla każdego katolika świeckiego największą i najpełniejszą możliwością przeżycia łączności z Bogiem. Stanowi ona syntezę bardzo wielu czynników: wędrownych rekolekcji, modlitwy i kontemplacji. W modlitwie pielgrzymów uderza ogromna żywołowość i wielkie zaangażowanie. W szczególny sposób uwidacznia się modlitwa prośby i dziękczynienia. Pielgrzymka do dzisiejszych czasów jest w dużej mierze znakiem pobożności błagalno-dziękczynnej.

B. Pielgrzymka jest znakiem pokuty

Ojciec Święty Paweł VI jako drugi motyw pielgrzymki wymienia ekspiację, czyli wynagrodzenie. Trud, który jest nierozdzielnie złączony z pielgrzymką, staje się znakiem wynagrodzenia wobec Boga. Element wynagrodzenia Bogu ujawnia się przez pielgrzymie "dobrowolne wygnanie" Pielgrzymi opuszczają zacisze swych domów i porzucają wygody codziennego życia, by złożyć ofiarę Bogu.

C. Pielgrzymka jest znakiem wspólnoty

Ojciec Święty Paweł VI w cytowanym już liście podkreślił, że pokuta i modlitwa w pielgrzymce przejawiają się nie tylko na poziomie osobistym, ale przede wszystkim w wymiarze wspólnotowym. W sposób niezwykle silny pielgrzymka łączy ludzi między sobą. Czyni ona bowiem z ludzi prawdziwy Lud Boży i daje dobitny znak miłości tej wspólnoty ku Bogu. Z jednej strony jest znakiem szczególnej obecności działania Boga w człowieku, a z drugiej znakiem miłości człowieka ku Bogu przez modlitwę, pokutę i wspólnotę.

Znaczna część pielgrzymek jest związana z sanktuariami. Język hebrajski używa tu słowa *godes*, co Septuaginta oddała przez *hagion*, a Wulgata przez *Sanctuarium*. Termin *sanktuarium* łączy się z pojęciem *sacrum* i jest z kolei etymologicznie związany ze słowem *sanctus*. Może to oznaczać świątynię lub część świątyni (*presbyterium*). Termin *Sanktuarium*, rozumiany jako kościół-budynek i jako cel licznych pielgrzymek, przyjął się dopiero w średniowieczu. Sanktuaria hebrajskie pierwotnie wiązały się z utworami naturalnymi. Były nimi góry lub wzgórza, np.: Góra Karmel (por. 1 Krl 18), Tabor (por. Oz 5,1).

W późniejszych czasach zaczęto budować sanktuaria na grobach różnych wybitnych osób z Izraela.

Powstanie sanktuariów wiąże się też z rozprzestrzenieniem ruchu pielgrzymkowego. Sanktuaria powstały między innymi w: Sychem (por. Joz 24,25; Sdz 9,6; 3 Krl 12,1-9), Betel (por. 1 Sm 10,3), Beer Szeba (por. Am 5,5). Reforma, jaką przeprowadził Jozjasz, uporządkowała ruch pielgrzymkowy i dokonała weryfikacji poszczególnych sanktuariów. Jozjasz ustanowił centralne sanktuarium w Jerozolimie. Było jednak kilka sanktuariów hebrajskich poza Palestyną: świątynia na Elefantynie w Górnym Egipcie i świątynia w Leontopolis w Dolnym Egipcie. Żydzi tolerowali obecność tych świątyń poza Palestyną, ze względu na pomoc, jaką świadczyli Żydzi z Egiptu na rzecz Świątyni Jerozolimskiej. Abraham, Izaak, Jakub wprowadzają w sanktuariach kult, który pielgrzymi będą sprawować przybywając do tych miejsc świętych. Charakteryzował się on między innymi: wzywaniem imienia Jahwe pod różnymi tytułami (por. Rodz: 12,8; 13,4; 21,33; 33,20), namaszczeniem olejkiem (por. Rodz 28,18; 35,14), i oczyszczeniem (por. Rodz 14,20; 28,22).

Jezus w Nowym Testamencie okazuje ogromną cześć dla świątyni. Poszczególne etapy Jego życia, począwszy od najmłodszych lat, są związane ze świątynią. Święty Łukasz opisuje nam scenę ofiarowania w świątyni oraz pielgrzymkę dwunastoletniego Jezusa do sanktuarium (por. Łk 1-2). Ewangelia Świętego Jana podaje nam z kolei, że Jezus pielgrzymował z okazji dorocznych świąt pielgrzymkowych do sanktuarium Jerozolimskiego. Dlatego można by nazwać czwartą ewangelię ewangelią pielgrzymek Jezusa do Sanktuarium Jerozolimskiego. Jezus tak szanujący świątynię zapowiada jej zburzenie. Daje jednocześnie nową, o wiele doskonalszą, Świątynię swojego ciała (por. J 2,19-21). Zmartwychwstanie Jezusa w Jego uwielbionym ciele jest całkowitą rewaloryzacją sanktuarium i podstawowym etapem spirytualizacji świątyni. Teraz ciało Jezusa zmartwychwstałe i przemienione staje się nowym sanktuarium.

W pierwotnym chrześcijaństwie pojawiły się sanktuaria na grobach męczenników zwane *memoria-martyrion*. Grób sławnego męczennika był dla chrześcijan (i nie tylko) z jednej strony pamiątką, a z drugiej świadectwem ich wiary. Nowy etap sanktuarium jest związany z nowym rodzajem budowy, zwanym bazyliką. Pierwsze bazyliki powstały za Konstantyna Wielkiego. Do dnia dzisiejszego przetrwała Bazylika Narodzenia Jezusa w Betlejem. W średniowieczu powstały znane sanktuaria, np. Świętego Jakuba w Composteli. W wieku XIII pojawiły się pierwsze sanktuaria pielgrzymkowe związane z tajemnicą Eucharystii, np. sanktuarium w Lanciano. W trudnym okresie reformacji ruch pielgrzymkowy zostaje trochę zachwiany, ale nie zanika. W okresie baroku pojawiają się nowe sanktuaria - Męki Pańskiej (Kalwarie) oraz Sanktuaria Maryjne¹⁰.

W dzisiejszych czasach według Consilium Primarium Anno Mariali Celebrando w Kościele Rzymsko-Katolickim za sanktuarium uznaje się: *“miejsce święte obecności Pana i przystań pielgrzymującego i pokutującego Ludu Bożego, które ma za szczególny cel cześć i adorację Boga, wyznawanie wiary, liturgiczne*

sprawowanie zbawczych tajemnic Chrystusa oraz modlitwę wspólnotową i osobistą”. Ten sam dokument podaje charakterystykę sanktuarium Maryjnego: “W nim Maryja odbiera cześć od wiernych ze względu na tajemnicę Wcielenia, jako Dom Boży, Stolica Mądrości, żywa Świątynia i tak, w sposób konkretny i tajemniczy, jest uprzywilejowaną drogą wiodącą na spotkanie z Panem”¹¹.

Sanktuarium jest związane bezpośrednio z pielgrzymką i odwrotnie. Według prawa kościelnego miejsce, które zostaje uznane za sanktuarium, musi spełniać szereg warunków. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. przez sanktuarium rozumie kościół lub inne miejsce święte, do którego za aprobatą ordynariusza miejscowego - pielgrzymują liczni wierni z powodu szczególnej przyczyny pobożności (Kan. 1230). Tenże dokument dzieli sanktuaria na krajowe i międzynarodowe, podając odpowiednie kryteria podziału (Kan. 1231). Za sanktuarium może być uznany tylko obiekt o określonych formach kultu wiernych przejawiających się w stałym (ciągłym) pielgrzymowaniu¹².

Wzajemna zależność pielgrzymki i sanktuarium każe postawić pytanie, które z nich jest bardziej pierwotne, co powstało wcześniej? Kwestię tę jest bardzo trudno rozstrzygnąć. Ranga pielgrzymki i sanktuarium jest ogromna, o czym mogą świadczyć słowa X.L. Doufora: “Kościół zbyt głęboko wszedł w ludzkość, aby odrzucić wszystkie wartości pielgrzymek ku miejscom ziemskiego życia Jezusa, bądź też ku miejscom, w których objawił się w życiu świętych. Widzi w tych zgromadzeniach, na miejscu działalności Chrystusa, okazję do jednoczenia się wierzących w wierze i modlitwie. Chce im przypomnieć przez to, że kroczą ku swemu Panu i pod Jego przewodnictwem”¹³.

Przypisy:

- ¹ Por. A.Jackowski, *Pielgrzymki i turystyka religijna w Polsce*, Warszawa 1991, s.31.
- ² Por. A.Jackowski, *Zarys geografii pielgrzymek*, “Zeszyty Naukowe UJ”, 1991 zeszyt 85, s.44.
- ³ J.Ablewicz, *Pielgrzymka jako znak święty*, “Ateneum Kapłańskie”, 83(1974) 7-8, s.58.
- ⁴ G.Augustin, *Pielgrzymka*, w: *Słownik Teologii Biblijnej*, red. Doufor X.L., s.662.
- ⁵ J.Ablewicz, dz.cyt., s.58.
- ⁶ Por. A.Jackowski, *Pielgrzymki i turystyka religijna w Polsce*, s.7.
- ⁷ G.Augustin, dz. cyt., s.661.
- ⁸ Por. H.Kratzl, *Pielgrzymka odkryta na nowo*, “Ateneum Kapłańskie” 111(1988) 7-8, s.113.
- ⁹ *Wallfahrt fur die Kirche*. 1986r., s.132.
- ¹⁰ Por. J.Chmiel, dz. cyt., s.201-204.
- ¹¹ E.Civitate Vaticana 7 X 1987, Prot.N 467/87.
- ¹² A.Jackowski, *Zarys geografii pielgrzymek...*, s.21.
- ¹³ G.Augustin, dz. cyt., s.662

Pilgrimages and Shrines in the Historical Sense and From the Aspect of Biblical Theology

(SUMMARY)

Pilgrimages and shrines had been in existence before Christianity. Pilgrimages were a familiar form of worship in other religions, centred on many other deities. In Christianity pilgrimages were only one of the forms of worship, but the roots of Christian pilgrimages went back to pre-Christian times, that is over two thousand years. In the Scriptures the terms „pilgrim” and „pilgrimage” have a metaphorical sense, and refer to man’s journey towards eternity, towards God. The Greek term, per-epi-demos, was applied to both pilgrims and ordinary travellers. The Latin term, peregrinus, means one who passes per agros, „over the fields”, that is one who covers a tract of land, beyond his domicile. On the basis of texts from the Scriptures pilgrimage may be defined as „a journey by a person or group of persons to a place which is regarded as holy by virtue of a special manifestation of the power of Godt here, in order to perform specific acts of religious worship and penance.” Thus a pilgrimage may be undertaken for purely religious reasons. The destinations of Christian pilgrimage have been manifold. Three basic types of pilgrimage, which have come down to us today, evolved: pilgrimage to holy places associated with the life and memory of Jesus; pilgrimage to venerable persons; and pilgrimages to the tombs of the Saints. Through prayer (love through prayer), penance (penitential love), and the community (communal love) pilgrimage is regarded as a symbol of man’s love for God. There is a mutual correlation between shrines and the pilgrimages to them. According to the Consilium Primarum Anno Mariali Celebrando, in the modern Roman Catholic Church shrines are „holy places exhibiting a special presence of the Lord, havens for the penitent and pilgrim People of God whose special objective is the worship of God, the profession of their faith, the liturgical commemoration of Christ’s mysteries of salvation, and both private and public prayer”.